Marcin Hyski

Ochrona ubezpieczeniowa działalności rolniczej w Polsce : część I

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pragmata tes Oikonomias 10, 23-32

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
Pragmata tes Oikonomias 2016, z. X, s. 23–32

http://dx.doi.org/10.16926/pto.2016.10.02

Marcin HYSKI
Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach

Ochrona ubezpieczeniowa działalności rolniczej w Polsce (część I)

Synopsis: Artykuł składa się z dwóch części. W części pierwszej skoncentrowano się na przedstawieniu tła historycznego kształtowania się oferty ubezpieczeń dla rolnictwa w Polsce oraz scharakteryzowano ryzyko związane z realizacją działalności rolniczej. W drugiej części artykuł prezentuje przegląd zakresu ochrony ubezpieczeniowej ryzyk właściwych dla działalności rolniczej, z uwzględnieniem ubezpieczeń obowiązkowych i dobrowolnych. Możliwy do zrealizowania zakres ochrony ubezpieczeniowej przedstawiono na przykładzie trzech wybranych zakładów ubezpieczeń. Celem artykułu jest poznanie ogólnego zakresu ochrony ubezpieczeniowej, którym objęta jest ludność zajmująca się rolnictwem, oraz jego historycznych uwarunkowań, w kontekście ryzyk związanych z prowadzeniem działalności rolniczej.
Słowa kluczowe: ubezpieczenia rolne, ryzyko w działalności rolniczej, ochrona ubezpieczeniowa.

Wprowadzenie

Podmioty kierujące swą ofertę usług ubezpieczeniowych do osób i podmiotów gospodarczych zajmujących się rolnictwem można podzielić na dwie kategorie uwzględniające charakter społeczny bądź gospodarczy ubezpieczeń. W zakresie ubezpieczeń społecznych instytucją udostępniającą ochronę ubezpieczeniową jest Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS), choć z racji sposobu uregulowania zasad jej funkcjonowania trudno jest mówić w tym przypadku o ofercie ubezpieczeniowej, a może jedynie o zakresie ochrony ubezpieczeniowej. Natomiast w zakresie ubezpieczeń gospodarczych funkcjonują liczne podmioty kierujące swoje produkty ubezpieczeniowe dla rolnictwa bądź jako uboczny typ swojej działalności, bądź specjalizujące się głównie w ubezpieczeniach rolnych (np. Towarzystwo Ubezpieczeń w Rolnictwie i Gospodarce Żywnościowej Agropolisa S.A.).

W Polsce rozwój ubezpieczeń o charakterze społecznym i komercyjnym przebiegał w sposób niezależny, co skutkuje brakiem możliwości włączenia w zakres rynku ubezpieczeniowego ryzyk społecznych i tym samym ogranicze-

niem zakresu, w którym możliwa staje się konkurencja towarzystw ubezpieczeniowych o klienta.

Podjęta problematyka dotyczy ochrony ubezpieczeniowej w działalności rolniczej w Polsce. Celem artykułu jest poznanie ogólnego zakresu ochrony ubezpieczeniowej, którym objęta jest ludność zajmująca się rolnictwem, oraz jego historycznych uwarunkowań, w kontekście ryzyk związanych z prowadzeniem działalności rolniczej.

Uwarunkowania historyczne ubezpieczeń dla rolnictwa

Rozwój ubezpieczeń rolnych w na ziemiach polskich można datować już na XV i XVI wiek, kiedy to powstawały pierwsze związki ogniowe i groblowe. Zostały one przekształcone w późniejszym okresie w kasy ogniowe. Pierwsze zakłady, tj. Towarzystwo Ogniowe dla Miast w Prusach Południowych i Towarzystwo Ogniowe Wiejskie Prowincji Prus Południowych, powstały w latach 1803–1804 i były oparte na zasadzie wzajemności ([1], s. 43–45).

W 1807 roku władze Księstwa Warszawskiego powołały do życia Towarzystwo Ogniowe obejmujące swym działaniem miasto i wieś. Właśnie to Towarzystwo stworzyło nowy dział dobrowolnych ubezpieczeń ruchomości od ognia – obejmujący maszyny rolnicze, mechanizmy w młynach i olejarniach, ziemiopłody oraz inwentarz żywy w gospodarstwach rolnych, a także maszyny i urządzenia fabryczne ([13], s. 327–332).

Z czasem wprowadzono obowiązkowe ubezpieczenie od ognia budynków miejskich i wiejskich, prywatnych oraz użyteczności publicznej. W późniejszym okresie wprowadzono ubezpieczenia budowli od ognia w mieście i na wsi, ubezpieczenie ruchomości od ognia, ubezpieczenia na życie, ubezpieczenie od gradobicia oraz ubezpieczenie bydła od padnięcia. Ubezpieczenia ziemiopłodów od gradobicia prowadziły lokalne zrzeszenia ubezpieczeń rolników oraz zagraniczne towarzystwa ubezpieczeniowe (por. [9]).

Od 1816 roku, czyli od czasu utworzenia Królestwa Kongresowego i określenia nowych granic podziału ziem polskich, w związku z odmiennymi uwarunkowaniami narzuconymi przez kraje zaborców, działalność ubezpieczeniowa rozwijała się różnymi torami na terenach każdego z trzech zaborów. Wynikało to z różnic kształtowania się systemów ubezpieczeniowych, gospodarczych i politycznych. W okresie tym rozwój ubezpieczeń na ziemiach polskich był poddany znacznym ograniczeniom. Przejawiało się to między innymi poprzez zwalczanie polskich inicjatyw tworzenia podmiotów ubezpieczeniowych, uprzywilejowanie obcych zakładów ubezpieczeń oraz nieudzielanie koncesji na prowadzenie działalności polskim zakładom. Wszystkie te, jak i wiele innych czynników sprawiły, że rosła dysproporcja pomiędzy rozwojem ubezpieczeń w różnych regionach kraju (w różnych zaborach).

Największy stopień rozwoju uzyskały ubezpieczenia na ziemiach polskich pod zaborem pruskim. Wpływ na to miały takie uwarunkowania, jak ([14], s. 31–33):

— czołowa pozycja w Europie państwa pruskiego w dziedzinie ubezpieczeń ogółem, w tym także ubezpieczeń rolnych;
— dużo lepsza sytuacja gospodarcza Wielkopolski i Pomorza od pozostałych ziem polskich;
— aktywna polityka państwa pruskiego w sferze ubezpieczeń.

Ważny czynnik rozwoju ubezpieczeń rolnych przejawiał się w bezpośrednim udziale państwa w organizacji działalności ubezpieczeniowej, opartej często na monopolu i przymusie ubezpieczeniowym w zakresie ubezpieczenia ogniowego nieruchomości. Polityka zaborcy po roku 1863 pozwoliła najpierw na powstanie lokalnych towarzystw wzajemnych od ognia, a następnie towarzystw prowadzących ubezpieczenia w innych działach, przede wszystkim w ubezpieczeniach rolnych.

Rozwój ubezpieczeń na ziemiach polskich zaboru rosyjskiego, podobnie jak na ziemiach zaboru pruskiego, był związany z publiczno-prawnym zakładem ubezpieczeń, tj. z Ogólnym Towarzystwem Ogniowym Królestwa Polskiego, mającym korzenie we wspomnianych wcześniej towarzystwach z lat 1803–1804. Rozwój tego towarzystwa był ściśle uwarunkowany sytuacją polityczną i gospodarczą Królestwa Polskiego. Najintensywniejszy rozwój ubezpieczeń nastąpił w latach 1843–1863, owocując wprowadzeniem nowych działów ubezpieczeń, wśród których dla rolnictwa największe znaczenie miały ubezpieczenie ruchomości od ognia, ubezpieczenie od gradobicia oraz ubezpieczenie bydła od pomoru.

Tak intensywnym rozwojem w zakresie ubezpieczeń rolnych nie mogły się poszczycić tereny polskie pod zaborem austriackim. Wynikało to z faktu, że w monarchii austriackiej długo nie istniały rozwinięte formy organizacji ubezpieczeń. Dopiero w latach dwudziestych XIX wieku powstało na terenie Austrii kilka krajowych zakładów ubezpieczeń. W roku 1860 powstał pierwszy na terenie zaboru austriackiego polski zakład ubezpieczeń pod nazwą Krakowskie Towarzystwo Wzajemnych Ubezpieczeń „Florianka", który – obok ubezpieczenia mienia gospodarstw rolnych od ognia – wprowadził ubezpieczenie ziemiopłodów od gradobicia.

Na przełomie XIX i XX wieku podjęto działania w celu połączenia wszystkich rodzajów ubezpieczeń każdej gałęzi gospodarki. W odniesieniu do rolnictwa połączono ubezpieczenie budynków i ruchomości od ognia, ubezpieczenie bydła od padnięcia oraz ubezpieczenie ziemiopłodów i maszyn ([1], s. 47).

Ze względu na bardzo duże zagrożenie katastrofami przyrodniczymi na wsi, pomimo iż nie było obowiązku ubezpieczeniowego, ubezpieczenia stały się popularne i powszechne. Kształtująca się forma gospodarki w tamtym czasie spowodowała, że właściciele ziemscy czuli się w obowiązku do nabywania ubezpieczeń. Również ówczesne instytucje bankowe, udzielając pomocy finansowej w formie kredytów, zmuszały kredytobiorców do ubezpieczania ich mienia do wysokości co najmniej udzielonej pożyczki.

W okresie międzywojennym ubezpieczanie ruchomości rolnych od ognia w gospodarstwach rolnych, plonów od gradobicia i inwentarza od padnięcia było obowiązkowe na podstawie ustawy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 czerwca 1921 r. Ubezpieczenia te były realizowane przez Polską Dyrekcję Ubezpieczeń Wzajemnych. W 1947 r., na mocy dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, ubezpieczenie budynków od ognia stało się ubezpieczeniem obowiązkowym. Rozporządzenie dawało uprawnienia poszczególnym organom samorządowym (sejmikom powiatowym i wojewódzkim) do uchwalenia przymusu ubezpieczenia od ognia mienia ruchomego gospodarstw rolnych i upraw od gradobicia. Obowiązek takiego ubezpieczenia obejmował odpowiednio teren całego powiatu lub województwa. Na uwzględnienie zasługuje fakt, że system ubezpieczeń fakultatywnych w rolnictwie utrzymał się praktycznie do 1947 r. czyli do momentu rozwoju systemu ubezpieczeń państwowych w Polsce powojennej.

Lata 1947–1952 to okres bardzo intensywnego rozwoju ubezpieczeń rolnych. Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych prowadził działalność ubezpieczeniową do 1952 r. W tym czasie obowiązkowe ubezpieczenie budynków od ognia zostało rozszerzone na ubezpieczenie mienia ruchomego, w tym inwentarza żywego i martwego oraz ruchomości domowych. Zostało wprowadzone powszechne ubezpieczenie od gradobicia zasadniczych upraw zbóż, tj. pszenicy, żyta, jęczmienia i owsa. Obowiązek ubezpieczenia upraw i mienia w gospodarstwach rolnych wynikał z uchwał Rady Wojewódzkiej w odniesieniu do upraw i Rady Powiatowej względem mienia.

Od 1 stycznia 1952 r. ubezpieczenie budynków, a od 15 lipca tegoż roku ubezpieczenie mienia ruchomego w gospodarstwach rolnych, które obejmowało szkody ogniowe, uderzenie pioruna i wybuch, zostało rozszerzone na szkody huraganowe, powodziowe i inne. Państwowy Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych zapoczątkował powszechne ubezpieczenie zwierząt gospodarskich, głównie bydła i koni od padnięcia lub uboju z konieczności. Na początku wprowadzono te ubezpieczenia na próbę w dwóch powiatach krośnieńskich, a od roku 1954 dotyczyły już one całego kraju. Ustawa z dnia 28 marca 1952 r. o ubezpieczeniach państwowych [18] przekształciła Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych w Państwowy Zakład Ubezpieczeń (PZU). PZU stało się przedsiębiorstwem posiadającym osobowość prawną, podlegającym zasadom organizacji i zarządzania typowym dla przedsiębiorstw tego rodzaju. Ustawa ta w swych artykułach poszerzyła zakres dotychczasowych powszechnych ubezpieczeń budynków i mienia ruchomego w gospodarstwach rolnych. Do kanonu ubezpieczeń weszły ubezpieczenia od ognia, ubezpieczenia upraw od gradobicia i powodzi oraz zwierząt gospodarczych od padnięcia. W 1958 r. nowa ustawa o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych wprowadziła formę obowiązkowego ubezpieczenia zwierząt gospodarskich (koni, bydła) od padnięcia, a o obowiązku tym decydowały Rady Powiatowe i Miejskie.

Ważnym jest, iż już w tym momencie historii ubezpieczeń rolnych rysuje się wyraźna różnica między ubezpieczeniami obowiązkowymi a fakultatywnymi. Pierwszy rodzaj, czyli ubezpieczenia obligatoryjne, obejmowały wszystkie podmioty gospodarcze bez względu na wyrażoną przez nie chęć ubezpieczenia. Składki ubezpieczeniowe na ubezpieczenia obowiązkowe były postrzegane jako kolejne zobowiązania podatkowe, gdyż były ściągane wraz z podatkami. Wynika z tego, iż nie istniał wtedy system rynkowy ubezpieczeń, a więc nie było ubezpieczeń gospodarczych w dzisiejszym rozumieniu. Istniejące wówczas ubezpieczenia miały charakter dzisiejszych ubezpieczeń społecznych, ponieważ miały charakter publiczny, obowiązkowy i były przejmowane przez państwo. Zmiana tego stanu nastąpiła dopiero w latach 80. XX wieku, kiedy to monopol polskich ubezpieczeń został przełamany poprzez ustawę z dnia 20 września 1984 r. o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych [15]. Ustawa ta dawała możliwość tworzenia przedsiębiorstw ubezpieczeniowych, które mogły mieć formę zakładów państwowych, spółdzielczych lub spółek akcyjnych z większościowym udziałem Skarbu Państwa. Jednak niektóre produkty ubezpieczeniowe pozostały nadal w dyspozycji państwa – były więc obowiązkowe. Było to ubezpieczenie OC rolników, budynków i mienia w gospodarstwach rolnych, upraw polowych, łąk i pastwisk, a także koni i bydła – taka sytuacja trwała do 1990 r., tj. do momentu wejścia w życie ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej. Nowa ustawa wprowadziła podział na ubezpieczenia obowiązkowe i dobrowolne, przy czym oba typy ubezpieczeń miały charakter umowny, tzn. były świadczone na podstawie umowy ubezpieczenia. W ustawie ograniczono liczbę ubezpieczeń obowiązkowych wyłącznie do budynków w gospodarstwach rolnych oraz odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego. Natomiast ubezpieczenia mienia ruchomego, upraw, zwierząt gospodarskich oraz budynków poza gospodarstwami rolnymi stały się ubezpieczeniami wyłącznie dobrowolnymi.

Ryzyko związane z działalnością rolniczą

Gospodarstwo rolne, bez względu na jego formę organizacyjno-prawną, zorientowane jest na zapewnienie dochodu (środków utrzymania) rolnikowi. Cel ten realizuje on, funkcjonując w szeroko rozumianym otoczeniu w oparciu o wzajemne interakcje z jego elementami przyrodniczymi oraz cywilizacyjnymi. Wzajemne związki i zależności mają zarówno korzystny, jak i negatywny wpływ na sytuację ekonomiczną gospodarstwa, a intensywność i moment wystąpienia ujemnego oddziaływania otoczenia nie zawsze są przewidywalne. Nie zawsze też możliwe jest zabezpieczenie się przed tymi wpływami.

Ryzyko powoduje, że rolnik musi brać pod uwagę możliwość pojawienia się różnorodnych zagrożeń, które mogą uniemożliwić osiągnięcie zamierzonego ce-

lu. Prowadzona działalność może bowiem nie przynieść dochodu lub przynieść straty w części czy nawet w całości kapitału. Zagrożenia owe wynikają nie tylko z otoczenia gospodarstwa, ale również z podejmowanych przez nie czynności, jako podmiotu gospodarczego. Ryzyko zagrażające ze strony otoczenia jest bardzo zróżnicowane, podobnie jak złożone jest samo otoczenie. Inne zagrożenia wynikają z uwarunkowań przyrodniczych, a inne z uwarunkowań społecznych. Przyroda niesie ze sobą wiele zagrożeń. Określane są one potocznie jako żywioły, do których zalicza się: susze, powodzie, huragany, trzęsienia ziemi, pożary, wybuchy czy eksplozje. Ich wystąpienie prowadzi do utraty lub zniszczenia mienia, powodując niemożność osiągania celów. Rolnik w gospodarstwie nie ma możliwości przewidzenia i zapobieżenia ich wystąpienia [6].

Żywioły nie wyczerpują problemu ryzyka wynikającego z funkcjonowania w środowisku przyrodniczym. Otoczenie przyrodnicze jest dla gospodarstwa rolnego podstawą jego działalności. Gospodarstwo pobiera z niego niezbędne zasoby i wydala powstające w toku procesów produkcyjnych odpady. Zarówno czerpanie zasobów, jak i odprowadzanie odpadów prowadzi do zniszczenia i degradacji środowiska. Realne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego stają się także ryzykiem dla gospodarstw z racji nierozerwalnego uzależnienia działalności rolniczej od zasobów przyrody (patrz np. [3]).

Nie mniej złożone jest ryzyko wynikające z relacji gospodarstwa rolnego z jego otoczeniem społecznym. Uwarunkowania społeczne funkcjonowania gospodarstwa rolnego można podzielić na kilka podstawowych grup [8].

Państwo i jego organy stanowią uwarunkowania prawno-instytucjonalne. Tworzy systemowe warunki funkcjonowania wszystkich podmiotów, w tym i gospodarstw rolnych. Rodzi to określone zagrożenia, które wynikają głównie ze sposobu stanowienia prawa i dokonywania w nim zmian. Częstość, czas oraz głębokość zmian w istniejących regulacjach prawnych wyznaczają rozmiary ryzyka.

Kolejny obszar ryzyka wiąże się z podmiotami otoczenia rynkowego, czyli np. gospodarstwami domowymi, bankami, towarzystwami ubezpieczeniowymi czy innymi gospodarstwami rolnymi itd. Cechą charakterystyczną powiązań w ramach tej grupy podmiotów jest ich umowność. Uwarunkowania rynkowe polegają na tym, że gospodarstwo na rynku funkcjonuje wśród innych podmiotów, które pełnią wobec niego zarówno rolę dostawców, jak i nabywców jego produktów czy usług. Powstanie tych więzi powoduje występowanie pomiędzy podmiotami materialnych przepływów, którym towarzyszy i z których wynika określone ryzyko, np. opóźnienia dostaw, złej jakości produktów czy usług, opóźnienia lub braku zapłaty, uszkodzenia w transporcie, itp.

Rynek i towarzysząca mu konkurencja powodują występowanie ryzyka cenowego, starzenia się produktów oraz ryzyka zbytu. Także podmioty otoczenia mogą ze względu na różnorodne motywy, które kierują ich postępowaniem, świadomie narażać daną jednostkę na szkody (np. włamania, kradzieże, podpalenia, itp.).

Również zakres odpowiedzialności cywilnej podmiotu względem otoczenia rodzi kolejny obszar ryzyka. Odpowiedzialność cywilna na zasadzie ryzyka ma na celu ochronę interesów otoczenia jednostki w związku z podejmowaną przez nią działalnością.

Kolejny obszar ryzyka gospodarstwa rolnego wiąże się z zatrudnianiem pracowników, gdyż czyniąc to, podejmuje ryzyko wynikające ze szkód, na jakie pracownicy swoją nieudolną pracą, niedbalstwem czy lekkomyślnością narażają swojego pracodawcę, oraz konsekwencji, jakie pracodawca będzie musiał ponieść w związku z zapisami kodeksu pracy w zakresie trybu zatrudniania i zwolnień pracowników. Rozmiary tego ryzyka rosną wraz z rozmiarami podmiotu, liczbą zatrudnianych pracowników oraz skalą działalności.

Gospodarka rolna wymaga budynków o znacznej kubaturze do magazynowania surowców (np. siana, pasz, nawozów, produktów fitosanitarnych itd.) dla potrzeb produkcji zwierzęcej i roślinnej. Częstokroć są to produkty łatwopalne, bądź w łatwopalnych opakowaniach, znacznie zwiększające prawdopodobieństwo wystąpienia pożaru. Budynki gospodarcze wyposażone są w szeroki asortyment sprzętu (zazwyczaj uruchamianego silnikiem elektrycznym), co dodatkowo zwiększa niebezpieczeństwo. Z kolei maszyny rolnicze (traktory, kombajny, i in.) stanowią w ubezpieczeniach odrębną, szczególną grupę ryzyka, wynikającą ze skali trudności i bezpieczeństwa w obsłudze oraz użytkowaniu tegoż sprzętu (wały kardanowe i koła zębate przekładni) [10].

Ostatecznie należy stwierdzić, że gospodarka rolna charakteryzuje się specyficznymi czynnikami, wywołującymi szczególne ryzyko: na przykład częste użycie pestycydów może powodować ryzyko zdrowotne dla osób, które z tymi środkami ochrony roślin się stykają, jak również należało by uwzględnić ryzyko odpowiedzialności cywilnej w związku z sąsiednimi uprawami.

Żywy inwentarz również wiąże się ze specjalnym rodzajem ryzyka. Należy tu wymienić choroby przenoszone na ludzi (np. brucellosis, gruźlica), wypadki związane z pracą przy obsłudze zwierząt, które mogą powodować kalectwo lub odpowiedzialność cywilną względem osób trzecich.

Odpowiedzialność cywilna w rolnictwie nabiera nowego znaczenia w związku z rozwojem nowych technologii produkcyjnych. W zakres ten wchodzą także problemy dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego związane ze ściekami rolnymi i hodowlanymi. Wykorzystywanie genetycznie zmodyfikowanych upraw, ścieków hodowlanych, uboczne zanieczyszczenie środowiska przez rolnictwo i niedogodności życia w sąsiedztwie związane z działaniami rolnymi (np. produkcja drobiu i świń na fermach itp.).

Uprawianie roślin i hodowanie zwierząt to podstawa działalności rolniczej związana z plonami i poziomem cen jako fundamentalnymi czynnikami w określaniu dochodu rolnika. Czynnikiem wspólnym dla produkcji upraw i hodowli zwierząt jest to, że oba rodzaje działalności zależą od liczby i jakości technik wykorzystywanych przez rolnika. Proces decyzyjny obejmuje zarówno dobrze

przemyślane wybory, jak i spontaniczne decyzje podejmowane w trakcie czynności rolnych: wybór rodzajów i działek do uprawy, rodzaj i sposób uprawiania (nawozy, pestycydy itd.), a w odniesieniu do zwierząt – wybór gatunków oraz metody hodowania, w oparciu o warunki w budynkach, w których zwierzęta są trzymane. Dochód gospodarki rolnej jest zmienny i zależy od plonów i cen rynkowych uzyskanych za sprzedany produkt. Poziom ryzyka w zakresie dochodu gospodarstwa jest odmienny w każdym przypadku, gdyż jest zależny od wariantów zarządzania gospodarstwem, będących przedmiotem wyboru co roku.

Przez dobra mogące podlegać ubezpieczeniu w działalności rolniczej należy rozumieć wszystkie dobra składające się na gospodarstwo rolne. Przedmiotem ubezpieczenia jest więc gospodarstwo rolne wraz z całością ziem związanych z jego działalnością. Elementem wchodzącym w skład gospodarstwa są budynki, będące konstrukcjami należącymi bądź wynajętymi przez rolnika, używane do celów produkcji rolniczej. Chodzi tutaj o budynki mieszkalne, gospodarcze oraz budynki wielofunkcyjne.

Przedmiotem ubezpieczenia mogą być także wszelkie dobra ruchome, zaspokajające potrzeby osobiste i potrzeby gospodarstwa domowego. Podlegać ubezpieczeniu mogą dobra produkcyjne, a więc wszystkie maszyny, narzędzia niezbędne do produkcji rolniczej, stanowiące własność rolnika i znajdujące się w budynkach gospodarczych lub w ich sąsiedztwie, na ziemiach gospodarstwa, u osób trzecich w ramach wzajemnej pomocy sąsiedzkiej, pojazdy itd.

Przedmiotem ochrony ubezpieczeniowej mogą stać się również zwierzęta gospodarskie, zbiory, do których należą wszelkiego rodzaju produkty natury roślinnej: ziarno, pasze, owoce, bulwy, korzenie, wino, napoje musujące, spirytus, jak również produkty pochodzenia zwierzęcego, pochodzące wyłącznie z produkcji własnej gospodarstwa: mięso, produkty mleczne, wełna itp.

Reasumując, występujące w rolnictwie szkody są dwojakiego rodzaju. Pierwsze mają charakter masowy, często obejmujący swoim oddziaływaniem duże obszary. Mają one na ogół charakter klęsk żywiołowych. Drugi rodzaj szkód w rolnictwie ma charakter bardziej indywidualny, nie masowy w sensie stosunkowo niewielkiego zasięgu przestrzennego. Należy go odnieść do wzajemnych interakcji gospodarstwa rolnego (rolnika) z otoczeniem przyrodniczym i społecznym. Ten rodzaj szkód przejawia się w uszczerbku na mieniu i spowodowany jest np. przez czyny niedozwolone, niedotrzymanie zobowiązań, oraz przejawia się w uszczerbku na osobie – choroba, wypadek i in.

Rozmiary i rodzaje ryzyka związanego z rolniczą działalnością gospodarczą uwarunkowane są przez skalę tej działalności i jej strukturę. Ryzyka towarzyszące podmiotom prowadzącym działalność rolniczą są podobne w swojej genezie i istocie do ryzyk typowych dla małych i średnich przedsiębiorstw oraz ryzyk typowych dla pracodawców i pracobiorców. Również ryzyka towarzyszące działalności indywidualnych gospodarstw rolnych określane są przez tę specyfikę, niemniej jednak z uwagi na fakt, iż gospodarstwa te mają przeważnie charakter

rodzinny, pojawiające się ryzyka mają znaczenie dla jakości życia rodziny i zdrowia członków gospodarstwa rolnego (por. [5]).

Literatura

[1] Banasiński A., *Ubezpieczenia gospodarcze*, Poltext, Warszawa 1996.

[2] Bogutyn J., Monkiewicz J., *Ubezpieczenia zdrowotne*, [w:] *Podstawy ubezpieczeń, t. II – produkty*, red. J. Monkiewicz, Poltext, Warszawa 2001.

[3] Borys G., *Ryzyko ekologiczne i jego systematyka na gruncie teorii ubezpieczeniowej*, [w:] *Instrumenty rynkowe w ochronie środowiska*, Europejskie Stowarzyszenie Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych Oddział Polski, Biblioteka „Ekonomika i Środowisko" nr 29, Jugowice – Wrocław 2002, s. 19–27.

[4] Hyski M., *Świadomość ubezpieczeniowa jako determinanta rozwoju rynku ubezpieczeń dla rolnictwa w Polsce*, [w:] *Systemy komunikacji marketingowej*, red. T. Kramer, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, Katowice 2004, s. 175–183.

[5] Jędrzejczyk I., *Ubezpieczenie jako metoda zarządzania ryzykiem w gospodarce wiejskiej w świetle integracji europejskiej i globalizacji*, [w:] *Ubezpieczenia gospodarcze. Wieś i rolnictwo*, SGGW, Warszawa 2002.

[6] Klimkowski C., *Ryzyka katastroficzne w rolnictwie*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 2002, nr 1/2, s. 23.

[7] Kwiecień I., *Rola ubezpieczeń obowiązkowych*, [w:] *Inwestycje finansowe i ubezpieczenia – tendencje światowe a polski rynek*, red. K. Jajuga, W. Ronka-Chmielowiec, Akademia Ekonomiczna Wrocław, Wrocław 2000.

[8] *Les risques: quelles sont les réponses de l'assurance face à l'évolution du monde agricole?*, Fédération française des société d'assurance, Paris 1997.

[9] Łazowski J., *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*, Wydawnictwo Prawnicze LEX, Sopot 1997.

[10] Mamaj D., *Rolnicze ubezpieczenia gospodarcze we Francji*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie" Materiały i Studia nr 6, KRUS, Warszawa 2000, s. 110–124.

[11] Plichta J., *Wielowymiarowa struktura produktu ubezpieczeniowego*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1995, nr 1–2–3/A, s. 6.

[12] Reps S., Reps J., *Ubezpieczenia majątkowe przedsiębiorców*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 2000.

[13] Sangowski T., *Ubezpieczenia gospodarcze*, Poltext, Warszawa 1998.

[14] Sangowski T., *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych*, SAGA, Poznań 1999.

[15] *Ustawa z dnia 20 września 1984 r. o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych*, Dz.U. z 1984 r., nr 45, poz. 242 ze zm. (akt uchylony).

[16] *Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych*, t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 392 ze zm.
[17] *Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 581 ze zm.
[18] *Ustawa z dnia 28 marca 1952 r. o ubezpieczeniach państwowych*, Dz.U. z 1952 r., nr 20, poz. 130 (akt uchylony).
[19] *Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich*, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 577 ze zm.

The insurance protection of agricultural activity in Poland (part 1)

Summary: The article consists of two parts. The first part focuses on the presentation of the historical background of the formation of the insurance offer for agriculture in Poland and characterizes the risks associated with the implementation of agricultural activities. In his second part the article presents an overview of the insurance cover of the risks inherent in agricultural activities, including compulsory and voluntary insurance. Feasible insurance coverage is described on the example of three selected insurance companies. The aim of the article is to understand the general scope of insurance coverage that concerns population engaged in agriculture, in its historical conditions, in the context of the risks associated with agricultural activity.
Keywords: insurance protection, risks in agricultural activities, agricultural activity.